

Medgyesi Konstantin

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

ORCID:0000-0001-8667-6025

Erzsébet királyné a Covid árnyékában – a szegedi Sisi-kiállítás tanulságai

Absztrakt

A 2021-es covid-újranitás markáns attrakciója volt a szegedi Móra Ferenc Múzeumban a Sisi-tárlat. A több mint 43 ezer látogató által a kiállítás minden idők ötödik legnézettebb szegedi tárlata lett. Azt állítjuk, hogy a nehéz covidos időszakban a látogatók igényelték a kulturális élményeket és a Sisi-tárlat ezt az élményfaktort biztosította. Szintén fontos tényező, hogy önmagában az Erzsébet királyné történeti brand elegendő felhajtóerőt biztosított a sikeres kiállításmenedzsment számára.

A tanulmányban elemezzük a kiállítás létrejöttének kontextusát, a tárlat sajtókommunikációját, s számba vesszük a kiállításhoz kapcsolódó kulturális események tapasztalatait. Azt is bemutatjuk, hogy miként állt össze a kiállítás témakínálata, amely képes volt tízezrek érdeklődését felkelteni.

Kulcsszavak: kiállítás, múzeum, járvány, Erzsébet királyné, imázs

Abstract

Queen Elisabeth Overshadowed by Covid – Lessons Learned from the Sisi Exhibition in Szeged

The Sisi exhibition at the Móra Ferenc Museum in Szeged was a key attraction of the covid reopening in 2021. With more than 43,000 visitors, the exhibition has become the fifth most visited exhibition in Szeged. We claim that during the difficult covid period, visitors demanded cultural experiences and the Sisi exhibition provided this experience factor. Also important is the fact that the Queen Elizabeth historic brand alone has provided enough impetus for a successful exhibition management.

In the study, we analyze the context of the creation and the press communication of the exhibition, we take into account the experiences of the cultural events related to the exhibition as well. We also show how the theme of the exhibition was put together, which was able to arouse the interest of tens of thousands.

Keywords: exhibition, museum, epidemic, Queen Elisabeth, image

A szegedi Móra Ferenc Múzeumban a koronavírusjárvány harmadik hulláma után, de még a negyedik hullám előtt nyílt meg 2021. június 26-án a *Sisi – Királyné feketén-fehéren* című kiállítás. A Móra-múzeumnak otthont adó Közművelődési Palotában 2020 nyarán komoly, másfél milliárdos, meghatározó részben EU-s forrásokból finanszírozott fejlesztés történt. Néhány hónappal a nagyszabású megnyitó után azonban a Covid-járvány miatt a közgyűjteménynek be kellett zárnia. A 2021-es újranitás markáns attrakciója volt a Sisi-tárlat. A kiállítás minden várakozáson felül teljesített. A több mint 43 ezer látogató által a tárlat minden idők ötödik legnézettebb kiállítása lett.

A tanulmány azt vizsgálja, hogy mely tényezők állhatnak a tárlat sikere mögött. Azt már előzetesen megállapíthatjuk, hogy a 2020-as felújítás húzóhatása még 2021-ben is megvolt, hiszen a járványügyi zárás miatt sokan nem jutottak el a Kultúrpalotába. A nehéz, covidos időszakban a látogatók igényelték a kulturális élményeket, s a Sisi-tárlat ezt az élményfaktort biztosította.

S szintén fontos tényező, hogy önmagában az Erzsébet királyné történeti brand elegendő felhajtóerőt biztosít a sikeres kiállításmenedzsment számára.

Az esettanulmányban elemezzük a kiállítás létrejöttét, a tárlat kommunikációját, s számba vesszük a kiállításához kapcsolódó programok tapasztalatait. Célunk egyfajta „jó gyakorlat” bemutatása, műfajilag azonban hibrid megközelítésről van szó, mert a szerző részese volt a tárlat előkészítésének, majd kommunikációs menedzselésének. A „jó gyakorlat” kifejezést szigorúan metodológiai alapon használjuk, s ebből fakadóan nem állítjuk, hogy a Sisi-kiállítás kommunikációja olyan szinten kanonizált tartalmat jelentene, hogy az nem tűrné a kritikát. Pusztán egy működőképes lehetőségként szeretnénk a szakmai közvélemény számára bemutatni, hogy miként állt össze a tárlat témakínálata és kommunikációja, amely képes volt tízezrek érdeklődését felkelteni.

A bulvárosodás dilemmái

A kiállítás kommunikációjának tervezésekor – a médiakörnyezetet ismerve – a stábnak tisztázni kellett a viszonyulását a bulvárosodás fogalmához. Éppen ebből fakadóan a bulvárosodás jelenségét kell először elméleti szempontból áttekintenünk.

A bulvárosodás és tabloidizáció kifejezések tágabb értelmezésben lényegében szinonimaként is használatosak. A két fogalom jelentése szinte teljesen megegyezik, azonban Magyarországon a bulvár kifejezéshez erőteljes negatív attitűd kapcsolódott az elmúlt évek során, így a fogalom nem tudja megfelelően, kellő érzelmi távolsággal leírni a média világában lezajlott átalakulást. A bulvárosodásról vagy tabloidizációról szólva elengedhetetlen a fogalmi keretek tisztázása. Mit is értünk bulvárosodáson? Honnan indult ez a folyamat és hol tart ma? Milyen hatásai vannak a jelenlegi hazai médiarendszer működésére? Maga a fogalom (tabloid) már a 20. század eleje óta használatos: az angolszász világban azokat az újságokat hívták így, melyek feleakkorák voltak, mint a kor hagyományos, megszokott lapjai. A csökkentett méretnek köszönhetően ezek az újságok a hétköznapi élet mindennapos tevékenységei közben is könnyen olvashatóknak bizonyultak. Magyarországon nem a méretre, hanem az árusítás helyére vonatkozó „bulvárlap” kifejezés vált elterjedné, és maradt mind a mai napig használatban (Császi 2003: 157). A bulvárosodás jelenségét azonban az elmúlt évtizedek amerikai televíziózásával hozhatjuk leginkább kapcsolatba. Napjainkban már nem csak a nyomtatott orgánumokat, a hagyományos értelemben vett bulvárt érthetjük ide, ugyanis az elektronikus média, azaz a különböző televízió- és rádióműsorok, valamint egyes internetes portálok is beletartoznak. Más szemszögből nézve: ide sorolhatjuk nemcsak a bulvárosodott híreket, hanem a különböző szórakoztató műsortípusokat is.

A bulvárosodás lényege, hogy a médiumok a tömeghatásra építenek: a lehető legszélesebb közönséget akarják megszólítani, ezáltal pedig a lehető legmagasabb olvasottsági, nézettségi vagy hallgatottsági adatok elérése a céljuk. A bulvárosodás megjelenésével óriási változások történtek a hagyományos médiafelfogáshoz képest. A tabloidok a társadalmi élet intézményi oldala helyett a személyes, az emberi oldalt állítják középpontba és szinte kizárólag szubjektív nézőpontot alkalmaznak. A nézők, hallgatók már nem a hivatalos, „száraz” információkra és kemény hírekre kíváncsiak, hanem a személyesebb vagy megszemélyesített hírekre, melyeket saját magukhoz közelebbinek érezhetnek: az értelem helyett a bulvár az érzelmekre akar hatni. A bulvárosodás megjelenésével egy újszerű nyilvánosság jelent meg: a média „a korábbi időszakkal szemben nemcsak a hivatalosan támogatott közéleti információnak és kultúrának ad teret, hanem a populáris kultúrát felhasználva olyan emocionális nyilvánosságot teremt, amely a szabadidő szórakoztató eltöltésének és a paraszociális interakciónak a legáltalánosabb eszközévé is vált” (Császi 2010: 18).

A médiumoknak (főként a kereskedelmieknek) egyértelmű érdeke, hogy ezt a hozzáférhetőséget minél többekre kiterjesszék, azaz minél magasabb olvasottságot, nézettséget, hallgatottságot érjenek el. Ebből fakadóan kialakultak a tabloid azon módszerei, melyek a lehető leginkább erősítik a tartalomhoz történő minél szélesebb és minél egyszerűbb hozzáférhetőséget, így a bulvár mindig röviden, érthetően fogalmaz: a cél a minél könnyebb érthetőség, a minél nagyobb tömegek megszólítása. A legtöbb szöveg egyszerűsít, a lehető legközérthetőbb módon fogalmaz. Ezeknek a leegyszerűsítő kereteknek megfelelően interpretálják a híreket - elkerülve

az összetettséget, a bonyolultabb kommentárokat (Sípos 2010: 194). A vizualitás a bulvár egyik legfontosabb eleme: egy jól megkomponált képnek, egy jól kitalált szalagcímnek is mindössze csak néhány másodperce van, hogy megszólítsa az olvasót, hogy felkeltse annak érdeklődését.

Mindezeket a tulajdonságokat kulturális kommunikációs szempontból is érdemes megvizsgálnunk és figyelembe vennünk egy-egy szervezet kommunikációs tevékenységének megtervezésekor, működtetésekor. Ugyanis a PR-szakembernek, egy kulturális kommunikációs szakértőnek már egy újságíróknak szánt sajtóanyag megírásakor is figyelembe kell vennie ezeket a jellemzőket, mivel az újságíró a potenciális olvasó/néző/ hallgató szemével figyeli az általunk felkínált tartalmakat. Egy figyelemfelhívó cím vagy egy illusztrációként küldött, jól megkomponált fotó segítheti az adott téma megjelenését, az általunk közvetíteni kívánt üzenet továbbítását. Emellett a kommunikációs szakmának élnie kell a megszemélyesítés, a sztorigenerálás eszközeivel is: egy-egy meglévő történetet ennek fényében, ennek tudatában kell megfogalmazni, a híreket, eseményeket át/újrapozicionálni. (Hegedűs, Medgyesi 2014: 580).

Úgy gondoljuk, a bulvárosodás kikerülhetetlen jelenség, mely napjainkban a teljes hazai médiát átfonja. Fontos kiemelnünk, hogy a bulvármédia sok negatív jellemzője ellenére lényegében nem tekinthető hiteltelennek: alapvetően nem magát a témakínálatot változtatta meg, hanem a „tálatás” módját, az üzenetek megfogalmazásának mikéntjét. Egy adott témát ugyanis többféleképpen is fel lehet dolgozni – a tabloidizált média a bulváros feldolgozást erősíti. A fentiek alapján tehát látható, hogy a kulturális kommunikációval foglalkozó szakember célja, hogy a bulvárosodott média elvárásainak megfelelő üzeneteket fogalmazzon meg és juttasson el az újságírókhoz, ezáltal minél szélesebb célcsoportot értesítve az adott témáról – a bulvár ugyanis a sajtóban történő megjelenés legfontosabb eszköze, a „médiába kerülés művészete” (Nógrádi 2004: 15).

A Sisi-kiállítás kommunikációjának megtervezésekor, majd kivitelezésekor is az előbbieken vázolt szemléletet igyekeztünk követni. Az volt a célunk, hogy a tárlatot minél szélesebb körben tudjuk pozicionálni.

Múzeumi paradigmaváltás

A korábbiakban ismertetett bulvárosodási jellemzők ismertetésével párhuzamosan kell szólnunk a múzeumi világban az elmúlt bő egy évtizedben végbemenő paradigmaváltásról (Krasósi, Medgyesi 2014: 552). A megváltozott kulturális mikro- és makroklima változását a múzeumelmélettel foglalkozó szakemberek is az internet pozíciójának terjedésével hozzák összefüggésbe. Manuel Castells szerint „az internet lehetővé teszi számunkra, hogy szelektíven kapcsolódjunk a kulturális kifejeződés különféle formáihoz, az eltérő elektronikus kommunikációs rendszerekhez, és hogy a saját igényeink szerint gyűjtsük össze ezen kommunikációs rendszerek különféle elemeit, aszerint, hogy ki-ki mit kíván, gondol vagy érez” (Castells 2012: 32–33). E radikálisan megváltozott múzeumi koordináta-rendszerben talán nem is annyira számít szentségtörésnek Peter Van Mensch megállapítása, miszerint a múzeum nem tárgyakat, dokumentumokat gyűjt, hanem interakciókat, történeteket, narratívákat – ráadásul egy diskurzuson belül nem is egy egyenes vonalú történetet, hanem egyszerre több narratívát vázol és a látogatóra bízta az orientálódást az egyszerre jelen lévő narratívák között (Van Mensch 2012: 123–126). Hegedűs Anita állapította meg, hogy a magyar múzeumi szféra számára a kétezres évek óta kiemelt feladatot jelent, hogy képes legyen új célcsoportok megszólítására – „olyan célcsoportokéra is, akik hagyományosan nem tekinthetők múzeumkedvelőnek, a rendszeresen múzeumba járó közönség tagjainak” (Hegedűs 2016a: 99). Az új célcsoportok bevonásának szükségessége mint prioritás illeszkedik abba a kommunikációs trendbe, mely szerint egy-egy múzeumi kiállításnak nem egyenesvonalú történetet kell mesélnie, hanem több narratívát kellene vázolnia. A „több narratíva” koncepciója alapvető feltétele az új célcsoportok bevonásának. Kiemelt új célcsoportot jelentenek a fiatalok és különösen az egyetemisták. A legújabb kutatások is alátámasztják, hogy az ifjabb nemzedékek nyitottak az új megismerésekre és „rendkívül jól körülhatárolt elképzeléseik vannak a múzeumok megújításával, átalakításával kapcsolatosan, s amennyiben önmotiváció eredményeként térnek be a múzeumokba, tanulási folyamat is lezajlik az egyetemisták körében” (Hegedűs 2016b: 360). Mivel a múzeumi világban alapvető fontosságú célja volt az elmúlt évtizedben a fiatalok bevonása, ezért a kiállítási

paletta, a tárlatmenedzsment is átalakult. A múzeumok e folyamattal is összefüggésben nyitottabbá, érzékenyebbé váltak a különböző narratívák léte iránt.

A szegedi Móra Ferenc Múzeum az elmúlt évtizedben igyekezett építeni a kultúrakutatások segítségével érzékelhető, tetten érhető társadalmi, kommunikációs folyamatokra. A Móra-múzeum történetének legsikeresebb időszak kiállítása a 2014-es *A fáraók Egyiptoma* című tárlat lett: kilenc hónap alatt három helyszínen 114 ezer 113 látogató fordult meg. „Ez a szám a vidéki múzeumok tekintetében különösen kiemelkedő jelentőségű: ezzel az eredménnyel múzeum-történelmet írt a szegedi közgyűjtemény” (Hegedűs 2015: 459). Ezt követően a szegedi közgyűjtemény következő blockbuster tárlata a 2016-os Pompeji-kiállítás volt. A Pompeji katasztrófáját illusztráló kiállításon bemutatott eredeti tárgyak a Nápolyi Múzeumból érkeztek Szegedre. „A tárlat témájának köszönhetően, valamint az eredeti tárgyak, az érdekes installáció és az újszerű kommunikáció segítségével kiemelt látogatottságot ért el: a kiállítást több mint száz ezren látták” (Hegedűs 2017: 379). 2018-ban ezt a sort folytatta egy interaktív természettudományi kiállítás: az *Évmilliók urai – Élethű dinók Amerikából* című tárlat 98 ezres látogatottságot ért el, s ezzel a múzeum harmadik leglátogatottabb időszak kiállítása lett (Hegedűs, Wilhelm 2019: 427).

A szegedi Sisi-kiállítás: kommunikáció és kontextus

2020-ban, a Covid-járvány kirobbanásának időszakában, a szegedi múzeum főépületében éppen egy másfél milliárdos felújítás zajlott. Az első hullámot követően 2020 augusztusában nyílt meg ismét a kultúrpalota. A felújított múzeum a második hullám miatti zárások bejelentéséig, november elejéig, vagyis alig három hónapig várta a látogatókat. A nagykiállításokat idéző látogatószám, intenzív látogatói dinamika főként azzal volt összefüggésben, hogy olyan új interaktív állandó tárlatok nyíltak a felújítást követően, mint a *Móra Rengeteg – A zöld Móra* és az új természettudományi kiállítás. Rendkívül kíváncsiak voltak a látogatók az új múzeumi kilátóra is, melyet az épület legmagasabb pontján alakítottak ki. „Ennek köszönhető, hogy közel 19 ezer látogatót fogadtak az említett időszakban”¹.

2020 novemberétől 2021 májusáig a második és a harmadik hullám miatt ismét zárva voltak a szegedi kiállítóhelyek. Először a vármúzeum nyitotta ki a kapuit májusban. A főépületben tervezett attrakció, a Sisi-kiállítás kommunikációs felépítése már tavasztól megkezdődött. A múzeum először még nem árulta el, hogy milyen kiállítással készül az újrainyitásra. Csak azt kommunikálta a közgyűjtemény, hogy olyan új nagyszabású kiállítás építését tervezik, amely „szintén szépszámu közönséget”² vonz majd. Április 29-én történt meg a Sisi-kiállítás hivatalos bejelentése: „Már zajlanak az előkészítő munkálatok a Móra Ferenc Múzeumban a nagyszabású Sisi-kiállítás szervezése kapcsán. A tervezett Sisi-kiállításon olyan nemzetközi jelentőségű kollekciót mutatnak be, amely tárggyűjtés legutóbb Kínában járt. A látogatók az eredeti, Sisihez köthető műtárgyak segítségével ismerhetik meg a magyarok királynéje, Erzsébet izgalmas, szenvedélyes és egyben tragikus életét. A készülő kiállításban külön blokkok szólnak majd a Sisi elleni merényletről; a gyönyörű királyné titokzatos arcáról; a kedvteléseiről, a sportszokásairól, magyarországi kedvelt tartózkodási helyeiről; az impozáns 1867-es koronázási szertartásról, az Erzsébethez közel álló személyekről, barátairól, közöttük a legendás Andrássy Gyuláról is”³ – olvasható a múzeum sajtóközleményében, amelyet médiumok sokasága vett át és közölt.

A szegedi Sisi-kiállítás kommunikációs közegének a feltárásához a Sisi-imázs összetevőiről is szót kell ejtenünk. Az imázs fogalmán azon elképzelések, vélemények összességét értjük, amely az emberekben objektív vagy szubjektív benyomások alapján alakul ki. Imázs, amit az emberek gondolnak, éreznek, hisznek és érzékelnek valakiről, valamely intézményről. Ilyen értelemben: az imázs pszichológiai kategória, ahol gondolatok, érzelmek, hitek, érzetek keverednek. „Az

¹ <https://webradio.hu/hirek/belfold/meglepetesekkel-keszul-a-mora-ferenc-muzeum-az-ujranyitasra> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

² <https://webradio.hu/hirek/belfold/meglepetesekkel-keszul-a-mora-ferenc-muzeum-az-ujranyitasra> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

³ <https://kultura.hu/sisi-kiallitast-hoz-az-ujranyitas-szegedre/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

imázs a szubjektumban nyer értékelést, tehát általános kategóriákban nem érdemes beszélni róla, mert csak konkrét emberekhez kötődik” (Mikulás 2002: 405).

Erzsébet királynénak halála után több mint 123 évvel is intenzíven jelen van az imázsa, történeti brandje a magyar közgondolkodásban. Empirikus adatok nem állnak rendelkezésünkre ezen imázs jelenlegi magyarországi erejéről; a kulturális szervezői tapasztalatok viszont arra utalnak, hogy a Sisi iránti érdeklődés, rajongás komoly mértékű. „Erzsébet már életében legenda lett, mert a titokzatosság köpenyébe burkolózott. Volt ugyan a monarchiának egy császárnéja, akit azonban szinte soha senki nem látott szemtől szemben. Szépsége hosszú éveken át beszédtema volt, és aki személyes kapcsolatba került vele, el volt ragadtatva a kedvességétől és a bájától. De csak keveseknek adatott meg, hogy megismerje ezt az elragadó asszonyt. Amikor Genfben meggyilkolták, olyan embert gyászolt a világ, aki a kortársai számára már régóta nem létezett. Titokzatos lény, szépsége és erőszakos halála azonban mítosszá emelte. Életmódjában és gondolkodásában évtizedekkel megelőzte a korát” – írja a Sisi-imázsról Erzsébet életrajzírója, Sigrid-Maria Grössing (Grössing 2009: 10). A néhai királyné történeti brandjében a történész szerint hangsúlyos elem Sisi titokzatos személyisége, kiemelkedő szépsége és a merénylet. Mindezekkel egyetértve hozzátehetjük, hogy a Romy Schneider-féle minisorozatnak kiemelkedő szerepe lehet a modernkori kultusz fenntartásában. Az imázs hazai jellemzőit vizsgálva pedig megállapíthatjuk, hogy Erzsébetnek a magyarok iránti szimpátiája fontos tényező a helyi tisztelet fennmaradásában.

A létező Sisi-imázs olyan erős alap, amely minden jövőbeli Erzsébet királynéről szóló tárlat számára markáns kommunikációs bázist biztosít. A kulturális menedzsereknek és a kommunikációs szakembereknek erre a történeti imázusra kell építeniük a tervezett kiállítás előkészítésein, kivitelezéseiken. A szegedi Sisi-kiállítás leghangsúlyosabb tárgya az az eredeti fekete ruha volt, amelyet Erzsébet királyné a merényletkor viselt. A ruhadarab a maga drámaiságával rendkívüli intenzitással volt képes megjeleníteni Sisi tragédiáját és a merénylet körülményeit. Ahogy az előbbieken elemeztük, az Erzsébet-imázs egyik kiemelt eleme a királyné erőszakos halála. A merényletkor viselt fekete ruha lehetőséget biztosított arra a kiállítás menedzseléséért felelős szakembereknek, hogy a Sisi-kultusz frekvenciáját tényezőjére emlékeztessék az érdeklődőket. A kiállítási kollekció Szegedre érkezése is azért volt sajtónyilvános, hogy a ruha különleges mivoltára lehessen fókuszálni. A rendőrségi kíséret még inkább aláhúzza a jövőbeli tárlat jelentőségét: „Rendőri felvezetéssel érkezett meg Szegedre kedden az a jármű, ami a Nemzeti Múzeum Sisi-kollekcióját szállította Budapestről a Móra Ferenc Múzeumba. Komolyabb gyűjtemény esetében mindig szükség van hasonló biztonsági intézkedésekre, Erzsébet királyné ereklyéi pedig nemcsak anyagilag, de eszmeileg is hatalmas értéket képviselnek. A szegedi kiállítás legkülönlegesebb darabja az az eredeti ruhaderék lesz, amiben Erzsébet királynét meggyilkolták. A 16. század második felében vált általánossá a derékban szabott női ruha, mely a sűrűn rakott vagy húzott szoknya mellett egy elől kapcsos vagy fűzős ruhaderékből állt. Ez utóbbi az a híres öltözet, melyet hamarosan a szegedi közgyűjteményben láthatunk. Különlegessége, hogy éppen ez volt az okozója annak, hogy nem derült ki azonnal, hogy az 1898. szeptember 10-én megtámadott Erzsébet királyné halálos sebet kapott. Sisi aznap elhátározta, hogy hajóra száll, és kirándul egyet a Genfi-tavon. A kikötőben azonban egy Habsburg-ellenes olasz anarchista, Luigi Lucheni egy élesre fent reszelőt a mellkasába szúrt. A támadás után Erzsébet királyné azonnal lábra állt, így a sérülés súlyossága először nem volt nyilvánvaló. Csak a hajón lett rosszul, miután az kifutott a kikötőből. A vérvesztéségtől összeesett, és csak a fűzője megnyitásakor fedezték fel, hogy a merénylet szíven szúrta a királynét. Mikor észrevették a sérülést, a hajó azonnal visszafordult és hordágyon szállították Sisit a szállodába. A kikerülő orvosok azonban már csak a halál beálltát tudták megállapítani”⁴ – írta a kollekció megérkezésének körülményeiről, illetve a legfontosabb tárgy történetéről a *Délmagyarország* internetes felülete.

⁴ <https://www.delmagyar.hu/helyi-kozelet/2021/06/rendori-felvezetessel-erkeztek-meg-sisi-szemelyes-targyai-szegedre-fotok-video> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

Csak még két cím a helyi sajtóból a rendőri felvezetésről: „Fegyveres rendőri kísérettel érkezett meg Szegedre a ruhadarab, amelyben meggyilkolták Sisit”⁵, „Állig felfegyverzett rendőrök hozták Szegedre a Sissi-kiállítás kollekcióját”⁶. A legolvasottabb magyar bulvárlap, a *Blikk* is a merényletkor viselt ruha témáját emelte ki. „Most bárki megtekintheti a ruhát, amiben meggyilkolták a magyarok kedvelt királynőjét, Sisit” – e címmel tudósított a kiállításról a *Blikk*. A bulvárlap a tárlat kurátorát, Kollár Csillát is megszólaltatta: „A ruhák nagy szerepet kapnak a kiállításon, hiszen Sisi híres volt karcsú alakjáról, ruhái mind kiemelték vékony derekát”⁷. A *Magyar Nemzet* szintén a merényletet látott ruhára építette tudósítását. „Szegeden mutatják be a ruhát, melyben Sisit meggyilkolták”⁸ – írta a lap. A *Demokrata* ekképpen tudósított a szegedi Sisi-kiállítás előkészületeiről: „Hosszú évek után újra láthatjuk azt az eredeti ruhadereket, amelyet Erzsébet királyné 1898-ban, meggyilkolása pillanatában viselt a Genfi-tó partján. A kultikus ruhadarabot rendőri kísérettel szállították a szegedi Móra Ferenc Múzeumba, ahol a Múzeumok Éjszakáján, június 26-án *Sisi királyné – Feketén-fehéren* címmel nagyszabású kiállítás nyílik a királyné személyes tárgyaiból. A tárlat mindezek mellett bemutatja életének legfontosabb eseményeit, szereplőit és halálának körülményeit is”⁹. A Rádió1 is foglalkozott a szegedi Sisi-tárlat előkészületeivel: „Újabb szakaszába lép a szegedi Sisi-kiállítás építése. Hegedűs Anita, a Móra Ferenc Múzeum sajtóreferense a Rádió1 Szegednek elmondta: a múlt héten megérkezett a tárlat kollekciója, melynek része az az eredeti ruhaderék, azaz ruha felsőrész is, melyet Erzsébet királyné akkor viselt, amikor meggyilkolták. Hozzátette, a ruhadarabot napokon keresztül pihentették, hogy hozzá szokjon az itteni klimatikus viszonyokhoz, hamarosan kicsomagolják, majd elhelyezik a kiállítóteremben”¹⁰. Az idézett és hivatkozott cikkek megerősíthetik, hogy a kiállítási kollekció hírétekben legerősebb tárgya s egyben markáns narratív eleme valóban a merényletkor viselt ruha volt.

A hivatalos megnyitó előtt még egy kisebb horderejű, de szintén Sisihez köthető személyes történetre alapozva generáltak sajtómegjelenést a múzeum szakemberei. Erzsébet királyné kedvenc virága az ibolya volt. E tényre építve kezdeményezett egy kommunikációs vetületű akciót a közgyűjtemény. Mindez a következőképpen jelent meg a múzeum egyik sajtóközleményében: „Folyamatosan készülnek a Móra Ferenc Múzeumban a leendő Sisi-kiállításra. Az előkészületekbe a múzeum önkéntes csapatát is bevonták: Erzsébet királyné kedvenc virágát, ibolyát préseltek és adták át a múzeum munkatársainak. Így ibolyák is várják majd a látogatókat – és Sisit is Szegeden. Szorgos munka folyik a szegedi Móra Ferenc Múzeum falai között: folyamatosan készülnek a júniusra tervezett Sisi-kiállításra. Ebbe a munkába csatlakoztak be a múzeum önkéntesei: azt kérte tőlük a múzeum, hogy gyűjtsenek és szárítsanak minél több ibolyát, mely Erzsébet királyné kedvenc virága volt. Az önkéntesek átadták a szárított virágokat a múzeum munkatársainak, melyeket a tárlat kapcsán fognak majd felhasználni. Sisi rajongott az ibolyáért: amikor például a gödöllői kastélyba látogatott, akkor a kertészek mindig kedvenc virágát ültették el a lakosztálya előtti előkertbe. A lakrészének több fala is ibolyakék, ibolyalila színekben pompázott. De nem csak nézni szerette a gyönyörű virágot: a tudósítások szerint kandírozott ibolyát és ibolya ízű fagyaltot is szívesen fogyasztott”¹¹.

A megnyitás napján, a Múzeumok Éjszakáján hatezer érdeklődő fordult meg a szegedi múzeum különböző helyszínein. „Hatezren vettek részt a szombati Múzeumok Éjszakáján a Móra Ferenc Múzeumban és kiállítóhelyein Szegeden. A legtöbben a frissen megnyitott Sisi-kiállításra

⁵ <https://szeged365.hu/2021/06/08/megerkezett-szegedre-az-a-ruhadarab-amelyben-meggyilkoltak-sisit/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

⁶ <https://szeged.hu/cikk/allig-felfegyverzett-rendorok-hoztak-szegedre-a-sissi-kiallitas-kollekciokat> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

⁷ <https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/sisi-erzsebet-kiralyne-gyilkossag-genf-szegedi-mora-ferenc-muzeum-kiallitas/sw2sryy> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

⁸ <https://magyarnemzet.hu/kultura/2021/06/szegeden-mutatjak-be-a-ruhat-melyben-sisit-meggyilkoltak> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

⁹ <https://demokrata.hu/kultura/feketén-fehéren-sisi-kiállítás-nyílik-szegeden-398274/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

¹⁰ <https://radio1szeged.hu/2021/06/15/ujabb-szakaszaba-lep-a-szegedi-sisi-kiállítás-építése/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

¹¹ Megjelenés a kezdeményezésről: <https://esemenymenedzser.hu/szabadido-2/item/30179-rengeteg-ibolyaval-nyitja-meg-kapuit-a-sissi-kiállítás-szegeden.html> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

voltak kíváncsiak: sorban álltak az érdeklődők a kiállítóterem előtt, hogy megnézhessek például azt az eredeti ruhát, amit halálakor viselt Erzsébet királyné¹² – érzékeltette a nyitás éjszakájának hangulatát a *Szeged365* hírportál. A *Szegedi Egyetem* híroldala nemes egyszerűséggel csak így vezette fel a nyitőeseményről szóló információkat: „Nemzetközi jelentőségű Sisi kiállítás nyílt a Móra Ferenc Múzeumban”¹³.

A kiállítás a június 26-i megnyitót követően gyorsan jutott el a tízezres látogatószámig. Augusztus 3-án köszöntötték a tízezredik látogatót. Kálmánné Follner Magdolna domaszéki nagymama két unokájával érkezett a tárlatra¹⁴. Alig 21 napnak kellett csak eltelnie és a tárlat már a húszezredik látogatónál tartott. Érdemes leszögezünk: a látogatói köszöntések a már megnyitott, működő kiállítások számára biztosítanak kommunikációs lehetőséget. Éppen ebből fakadóan ezek kevésbé protokolláris, sokkal inkább sajtóesemények, ahol a cél újabb hírek, impulzusok generálása az adott tárlat kapcsán. A húszezredik látogató Kecskemétről érkezett. A kislányával együtt kiállítást megtekintő Fortron Ildikó korábban is járt már a szegedi közgyűjteményben. E látogatóköszöntő sajtóesemények arra is alkalmasak, hogy a múzeum imázsát erősítsék, hiszen a szerencsés látogatók felidézik azt is, hogy mikor és milyen élményekkel jártak már a kiállítóhelyen. „A kislánnyal három éve jártunk itt, de akkor ő még csak hatéves volt, és nem emlékszik a múzeumra. Én viszont emlékeztem, hogy a honfoglalásról egy nagyon szépen, szórakoztatva tanító kiállítás volt, amit úgy gondoltam, hogy meg kell mutatni neki. Most pedig, amikor láttam, hogy a Sisi-gyűjtemény is látható, azonnal eldöntöttem, hogy eljövünk”¹⁵ – mondta a húszezredik látogató.

A harmincezedik látogató október 13-án érkezett. „A Móra Ferenc Múzeum ma köszöntötte a Sisi-kiállítás 30 ezredik látogatóját. Pontosabban látogatóit, ugyanis Ferencz Katalin és Bakter Veronika egyszerre, egyben vásárolták meg a belépőjegyet, így osztott 30 ezredik látogatói címet kaptak. Mindketten az SZTE hallgatói: Katalin jogon, Veronika történelem szakon tanul. Az intézmény igazgatója, Fogas Ottó egy Sisi-s ajándécsomaggal köszöntötte őket. A kiállításra az ősz folyamán főként a szervezett csoportok és iskolások kíváncsiak, valamint a hétvégeken nagy sikerrel futnak továbbra is az ajándék tárlatvezetések. A kiállításon bemutatják Sisi életének különböző részleteit, személyiségének ismert és kevésbé ismert oldalát. A tárlat legkiemelkedőbb darabja az az eredeti ruhafelső, melyet Erzsébet királyné a meggyilkolása-kor viselt Genfben¹⁶ – tudósított az eseményről a *Szegeder*. Figyelemreméltó tény, hogy a harmincezedik látogató köszöntéséről szóló cikkben is külön kiemeli az újságíró, hogy a tárlat legfontosabb tárgya a merényletkor viselt ruhadarab. Ez is illusztrálja, hogy milyen jelentősége van a kulturális/múzeumi kommunikációban egy-egy tárgynak vagy dokumentumnak.

A kiállítások működtetése során szükséges, hogy a különböző látogatói köszöntések és a tárlat témájához fűződő rendezvényeken túl a szakmai stáb képes legyen újabb híreket generálni. Ez gyakran a vakvéletlen folytán valósul meg. A kulturális kommunikációs szakembereknek árgus szemekkel kell figyelniük a tárlat kapcsán arra, hogy milyen lehetőségek adódhatnak. A Sisi-kiállítás tekintetében ez a hirtelen jött téma az volt, amikor egy műgyűjtő jelentkezett, hogy birtokában van Erzsébet királyné eredetinek tekinthető hajtincse. A sajátos műtárgyat a múzeum a létező tárlattól különválasztva mutatta be. „Újabb meglepetéssel várja a látogatókat a Móra Ferenc Múzeum a Sisi-kiállításon. Két hétig egy olyan hajtincset mutatnak be, amelyik a legendárium szerint Erzsébet királyné hajkoronájából származik. A hajszálak Erzsébet királyné fodrászától, Fanny Feifaliktól származhatnak, aki a frizuraigazítások során vághatta le ezeket a királyné hajából. Sisi azonban valószínűleg nem tudott arról, hogy Feifalik a hajtincseit másoknak adhatta, mert egész életében megtagadott minden olyan kérést, ami arra irányult, hogy emlékébe adja hajszáleit. Az ereklyetartóban őrzött tárgyat egy magángyűjtő vásárolta meg egy régiségkereskedőtől, a tárgy korábban egy idős hölgy tulajdonában volt. A hölgy

¹² <https://szeged365.hu/2021/06/27/hatezer-latogatoval-nyitott-ujra-a-mora-ferenc-muzeum-nep-szeru-volt-a-sisi-kiallitas/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

¹³ <https://u-szeged.hu/sztechirek/2021-julius/nemzetkozi-jelentosegu> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

¹⁴ <https://pannonrtv.com/rovatok/regio/sisi-magyarok-kiralyneja-rendkivul-nepszeru-szegeden> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

¹⁵ <https://www.delmagyar.hu/helyi-kultura/2021/08/mar-huszezren-lattak-a-sisi-kiallitast> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

¹⁶ <https://www.szegeder.hu/helyi/2021-10-13/ma-volt-meg-a-sisikiállítás-30-ezredik-latogatoja-a-mora-ferenc-muzeumban/6166e3be47d3c05287294d04> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

a hajtincset a bécsi karmelita apácák főnöknőjétől örökölte. A körülbelül egy centiméter vastag és 10–12 centiméter hosszú hajtincset két héten keresztül láthatják az érdeklődők a Móra Ferenc Múzeumban¹⁷ – tájékoztatta olvasóit a *Szeged.hu* hírportál. A *Szegedma* pedig a következő címmel tudósított a különleges darab múzeumba kerüléséről: „Még mindig tud újat mutatni a Sisi kiállítás”¹⁸.

A negyvenzredik látogatót december 8-án köszöntötték. „Hihetetlenül sikeres a Móra Ferenc Múzeum Sisi-kiállítása: szerdán már a 40 ezredik belépőt adták el rá. Ennél többen csak a Munkácsy, a Pompei, a Fáraó és a Dinoszaurusz kiállításokra voltak kíváncsiak a kultúrpalota történetében. A kerek sorszámú jegyet egy házaspár váltotta tegnap délelőtt. Farkas Mária és Érchegyi Tamás a fővárosból érkeztek. Mint mesélték, színházba jöttek Szegedre, az *1984* című darabra. Mivel azonban későn lett vége, itt is aludtak és mielőtt hazaindultak, még eljöttek a múzeumba is”¹⁹ – írta a *Délmagyar.hu*.

„Óriásit ment a tegnap bezárt Sisi-kiállítás, 43 ezren látták”²⁰ – adta hírül a *Szeged365*. „Több mint 43 ezren látták a Móra Ferenc Múzeum Sisi-kiállítását, mely a szegedi múzeum ötödik legsikeresebb tárlatává vált. A kiállítás december 30-án zárta kapuit, az utolsó napokban óriási tömegek vettek búcsút az Erzsébet királyné életét bemutató tárlattól. Ezt a látogatószámot azért is tartja kiemelkedően fontosnak a szegedi közgyűjtemény, mert egy soha nem látott helyzetben, járványidőszakban volt látogatható a kiállítás. Ez az eredmény megerősítette a múzeumot abban, hogy a kulturális rendezvényekre, kiállításokra szükség van, és ezekben a nehezebb időkben is sokan keresik a minőségi kulturális élményeket”²¹ – tudósított a *Hír Tv*. A kiállításról szóló zárótudósítás is kiemelte, hogy a tárlat a Covid-időszakban valósult meg és lett sikeres. A szegedi Sisi-tárlat komoly, több mint 40 ezres látogatottsága nyilvánvalóan utal arra, hogy létezett Szegeden, Csongrád-Csanád megyében egy komoly társadalmi igény a járvány miatti lezárások után a minőségi kulturális fogyasztásra.

Az eddigiek során bemutattuk, ismertettük, hogy a Móra-múzeum milyen kommunikációs stratégiát követett a Sisi-kiállítás alatt és elemeztük, hogy a sajtónyilvánosság miként rezonált a közgyűjtemény által generált kommunikációs tartalomra. Érdeemes ugyanakkor azt is vizsgálnunk, miként viszonyult a napi médiamegjelenésektől független szakmai kritika a tárlathoz és a kiállítást övező kulturális PR-kampányhoz. A szegedi Sisi-tárlatról a *Magyar Múzeumok* online lap és az *Újkor.hu* nevű kulturális-történeti magazin közölt komolyabb kitekintésű kritikát.

A *Magyar Múzeumok* felületén Pallagi Mária két nagyobb lélegzetű írással is jelentkezett. A történész szakember meglehetősen távolságtartással kezelte a szegedi tárlatot magát és különösen annak kommunikációját. Pallagi élesen bírálta a kiállítás címét (*Sisi – Királyné feketén-fehéren*) – mindezt arra alapozva, hogy a korszakban a köznyelvben nem volt használatos a Sisi megnevezés. „Tekintettel arra, hogy Magyarországon Erzsébet királynét nem „sisiszték” – sem gróf Andrassy Gyula, sem Deák Ferenc, de Krúdy Gyula, Mikszáth Kálmán, a »jó barát« Jókai Mór sem, és magyar udvartartásának tagjai sem – így udvarhölgyei, például Festetics Mária Naplójában vagy bizalmasa, Ferenczy Ida – ezért a „Sisi királyné” elnevezés nem szerencsés. A magyarok királynéja ERZSÉBET volt” – fogalmazott a történész (Pallagi 2021a).

Itt kell leszögeznünk: a múzeum vezetése tudatosan döntött a Sisi név használata mellett, abból fakadóan, hogy a mai magyar társadalom számára a Sisi megnevezés jelenti az orientációs pontot. Ebben a kognitív jelenségben tagadhatatlanul komoly szerepet játszhat a Romy Schneider-féle film tovagyrúzó hatása. Egy populáris kiállításnak a szegedi múzeum szerepfelfogása szerint ugyanakkor nincs olyan feladata, hogy megváltoztassa a közgondolkodás rögzült

¹⁷ <https://szeged.hu/cikk/sisi-hajkoronajabol-is-lathato-egy-tincs-a-mora-muzeum-kiallitasan> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

¹⁸ <https://szegedma.hu/2021/11/meg-mindig-tud-ujat-mutatni-a-sisi-kiallitas> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

¹⁹ <https://www.delmagyar.hu/vezeto-hirek/2021/12/a-negyvenzredik-sisi-latogatot-koszontottek> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

²⁰ <https://szeged365.hu/2021/12/31/oriasit-ment-a-tegnap-bezart-sisi-kiallitas-43-ezren-lattak/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

²¹ <https://hirtv.hu/kultura/43-ezren-lattak-a-szegedi-sisi-kiallitast-2533972> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

paneljeit – hacsak az nem életidegenül valótlan vagy ellentétes az alapvető európai értékekkel. E nézőpont alapján a tárlatnak a szórakoztatva megismertetés a feladata; a közgondolkodás potenciális átalakítása a történeti alap kutatás és a tudományos publikációk kötelessége. Ezzel az állásponttal szemben legitim módon létezhetnek más nézetek, de a Móra Ferenc Múzeum aktuális vezetése az előbb kifejtetett gondolatokat vallja magáénak.

Pallagi Mária úgy vélte, a szegedi Sisi-kiállítást „aránytalan marketing” jellemezte. „A Móra Ferenc Múzeum már a nyitás előtt mintegy két hónappal megkezdte [...] a Sisi-tárlat igen intenzív marketingjét. Hangzatos címekkel hangolták a jövőbeni látogatókat a kiállításra. [...] Az pedig a történet paradoxonja, hogy Erzsébet királyné nem szerette a nagy nyilvánosságot, idővel valóságos emberiszonya lett” – hangoztatta a történész (Pallagi 2021b). Mindezekből is kitűnik, hogy Pallagi nem ért egyet a kommunikációközpontú kiállításmenedzsmenttel. Érzékeli és megállapítja, hogy a merényletkor viselt ruha a tárlat és a kommunikáció központi tárgya, de szóhasználata arra utal, számára ez nem megfelelő narratív keret. „Amint a megnyitón is hangsúlyozták, sikerült múzeumuknak az a bravúr, hogy az egyébként szigorúan óvott ruhaderekat, amit Erzsébet királyné a merénylet napján viselt, bemutathatják tárlatukban. Tulajdonképpen ez a darab már-már »logója« lett így a kiállításnak. Múzeumba való megérkezését is nagy csinnadratta kísérte” (Pallagi 2021b). A kritikus fogalomhasználatából (a ruha mint „logó”, „csinnadratta”, „hangzatos címek”) kitetszik, hogy mély ellenszenvvel szemléli a szegedi tárlat PR-kampányát. Ez joggal lehet egy műkritikus hozzáállása, de megítélésünk szerint a hatékony kiállításmenedzsment egyszerűen nem nélkülözheti a tabloid-bulvár nézőpontot, a kommunikációközpontú PR-megközelítést. A bulvárosodási tendenciákat, a tabloid médiavilág működésének elméleti dimenziót azért is boncolgattuk hosszasan a tanulmányunk elején, hogy kellő nyomatékkal tudjunk érvelni emellett: a múzeumok, a tárlatok, a kulturális szféra produktumai, jelenségei nem állnak a média fölött; a kiállításmenedzsmentnek a létező társadalmi valóságra kell épülnie; a kulturális kommunikáció nem lehet független a mindennapok narratív trendjeitől.

Az *Újkor.hu*-n megjelenő kritikájában Szabó-Gajmer Bernadett megengedőbben fogalmazta meg álláspontját a szegedi Sisi-kiállításról. Szabó-Gajmer nem vonja kétségbe, hogy egy Erzsébet királynéről szóló tárlatnak a Sisi-film által generált kultuszra érdemes építkeznie. „A téma-választás dicséretes, mivel a királyné kultusza életében és halála után is kiemelkedő Magyarország, és Európa szerte, továbbá a jelenkorban is megihletett számos művészeti és marketing-turisztikai ágat – elég csak a Romy Schneider főszereplésével készült filmsorozatra gondolni. A kiállítás elrendezése logikus, áttekinthető, világos elemekből áll össze” – írja a kritikus (Szabó-Gajmer 2021). Szabó-Gajmer Bernadett óvatosan bírálva, de szóvá tette, hogy a kiállítás kollekciója nem volt túlságosan bőséges, ahogy a szerző fogalmaz: a tárlat „körülbelül fél óra alatt teljesen körbejárható.” Kritikája ezzel együtt összességében elismerő hangvételű: „A kiállítás kurátorai alapos, igényes kiállítást rendeztek, és a járvány utáni kulturális élet helyrehozásának egy nagyszerű projektjének lehetünk tanúi a vidéki megyeszékhelyen” (Szabó-Gajmer 2021). A kritika legutóbb idézett mondata is kitért arra, hogy a szegedi Sisi-kiállítás a 2021-es nyári időszakban az első három Covid-hullám utáni kulturális újrakezdés egyik fontos dél-alföldi produkciója volt.

Ahogy arra a tanulmány során többször utaltunk, a kiállítás sikere mögött részben a járványügyi zárás után kialakult plusz kulturális fogyasztási igény áll. Mindezen túlmenően a rendkívül erős Sisi-imázs alapvető feltétele volt a sikerességnek. Az előbb említett tényezőkön túl, azt valószínűsítjük, hogy a tanulmányban vázolt kommunikációközpontú kiállításmenedzsment szintén szükséges eleme volt annak, hogy a 2021-es Sisi-tárlat minden idők ötödik leglátogatottabb szegedi múzeumi kiállítása lett.

Irodalom

- Castells, M. (2012). Múzeumok az információs korszakban. In Palkó Gábor (szerk.), *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Petőfi Irodalmi Múzeum-Ráció Kiadó. 30–43.
- Császi L. (2003). A média tabloidizációja és a nyilvánosság átalakulása. *Politikatudományi Szemle*, 12(2), 157–172.
- Császi L. (2010). *A mindennapi élet tabloidizációja a populáris médiában: a Mónika-jelenség kulturális szociológiai vizsgálata*. Akadémiai doktori értekezés. Budapest, MTA.hu, 2010.

- Forrás: http://real-d.mtak.hu/379/4/dc_17_10_doktori_mu.pdf Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Grössing, S-M. (2009). *Sisi, a modern nő*. Gabo Kiadó.
- Hegedűs A. (2015). Egyetemisták a terepen: Két időszaki kiállítás látogatói elégedettség-mérésének tanulmányai az egyetemi hallgatók szemszögéből. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, Új évfolyam* 2, 459–476.
- Hegedűs A. (2016a). Egyetemisták és kultúrafogyasztás Intézményi szintű kultúrákinálat a vidéki egyetemek tekintetében. *Tudásmenedzsment*, 17 (1. Különszám), 99–108.
- Hegedűs A. (2016b). Egyetemisták és/vagy múzeumok. Az egyetemi hallgatók múzeumképe. In *A népműveléstől a közösségi művelődésig*. Debreceni Egyetem TEK BTK - Acta Andragogiae et Culturae sorozat 27., 351–361.
- Hegedűs A. (2017). Blockbuster-kiállítás a Vezúv árnyékából. A szegedi Pompeji-tárlat kommunikációs és látogatottsági aspektusai. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, Új évfolyam* 4, 379–393.
- Hegedűs A., Medgyesi K. (2014). Hogyan hat a 21. században a Munkácsy-imázs? A 2012-es szegedi Munkácsy-kiállítás kommunikációja. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, Új évfolyam* 1, 575–592.
- Hegedűs A., Wilhelm A. (2019). „Évmilliók urai” – A szegedi dinoszaurusz-kiállítás kommunikációs és múzeumpedagógiai módszertana, tapasztalatai. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, Új évfolyam* 6, 427–445.
- Krassói A., Medgyesi K. (2014). Mi van a fejekben? Múzeum, imázs és az Y-generáció. A „Múzeumba-járás” című kurzus hallgatóinak múzeumképe. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, Új évfolyam* 1, 551–572.
- Mikulás G. (2002). Az információs és könyvtári szolgáltatások Pr-je. In Horváth Tibor, Papp István (szerk.), *Könyvtárosok kézikönyve. 4. Határterületek*. Osiris Kiadó. 397–426.
- Nógrádi G. (2004). *Ide nekem a címlapot is!* Presskontakt.
- Pallagi M. (2021a). Két kiállítás Erzsébet királynéről. *Magyar Múzeumok Online a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület internetes folyóirata* <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/ket-kiallitas-erzsebet-kiralynerol> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Pallagi M. (2021b). Egy királyné és egy királynő Szegeden. *Magyar Múzeumok Online a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület internetes folyóirata* <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/egy-kiralyne-es-egy-kiralyno-szegeden> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Sípos B. (2010). *Média és demokrácia Magyarországon: a politikai média jelenkortörténete*. Napvilág Kiadó.
- Szabó-Gajmer B. (2021). Sisi a Móra Ferenc Múzeumban. *Magyar Múzeumok Online a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület internetes folyóirata* <https://ujkor.hu/content/sisi-a-mora-ferenc-muzeumban> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Van Mensch, P. (2012). A szaktudományos felügyelettől az együttalkotásig. A gyűjtés és a múzeumi gyakorlat fejlődése a 19. és a 20. században. In Palkó Gábor (szerk.), *Múzeumelmélet. A képzeletbeli múzeumtól a hálózati múzeumig*. Petőfi Irodalmi Múzeum-Ráció Kiadó. 97–126.

Források:

- Meglepetésekkel készül a Móra Ferenc Múzeum az újrainyitásra. <https://webradio.hu/hirek/belfold/meglepetesekkel-keszul-a-mora-ferenc-muzeum-az-ujrainyitasra> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Most bárki megtekintheti a ruhát, amiben meggyilkolták a magyarok kedvelt királynőjét, Sisit. <https://www.blikk.hu/aktualis/belfold/sisi-erzsebet-kiralyne-gyilkosság-genf-szegedi-mora-ferenc-muzeum-kiallitas/sw2sryy> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Rendőri felvezetéssel érkeztek meg Sisi személyes tárgyai Szegedre. <https://www.delmagyar.hu/helyi-kozelet/2021/06/rendori-felvezetessel-erkeztek-meg-sisi-szemelyes-targyai-szegedre-fotok-video> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Már hatezren látták a Sisi-kiállítást. <https://www.delmagyar.hu/helyi-kultura/2021/08/mar-huszezren-lattak-a-sisi-kiallitast> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- A negyvenezredik látogatót köszöntötték. <https://www.delmagyar.hu/vezeto-hirek/2021/12/a-negyvenezredik-sisi-latogatot-koszontottok> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Feketén-fehéren: Sisi-kiállítás nyílik Szegeden. <https://demokrata.hu/kultura/feketen-feheren-sisi-kiallitas-nyilik-szegeden-398274/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Rengeteg ibolyával nyitja meg kapuit a Sissi-kiállítás. <https://esemenymenedzser.hu/szabadido-2/item/30179-rengeteg-ibolyaval-nyitja-meg-kapuit-a-sissi-kiallitas-szegeden.html> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- 43 ezren látták a szegedi Sisi-kiállítást. <https://hirtv.hu/kultura/43-ezren-lattak-a-szegedi-sisi-kiallitast-2533972> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.

- Sisi kiállítást hoz az újrainyitás Szegedre. <https://kultura.hu/sisi-kiallitast-hoz-az-ujrainyitas-szegedre/>
Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Szegeden mutatják be a ruhát, melyben Sisit meggyilkolták.
<https://magyarnemzet.hu/kultura/2021/06/szegeden-mutatjak-be-a-ruhat-melyben-sisit-meggyilkoltak> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Sisi, a „magyarok királynéja” rendkívül népszerű Szegeden. <https://pannonrtv.com/rovatok/regio/sisi-magyarok-kiralyneja-rendkivul-nepszeru-szegeden> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Újabb szakaszába lép a szegedi Sisi-kiállítás építése. <https://radioiszeged.hu/2021/06/15/ujabb-szakaszaba-lep-a-szegedi-sisi-kiallitas-epitese/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Állig felfegyverzett rendőrök hozták Szegedre a Sissi-kiállítás kollekcióját. <https://szeged.hu/cikk/allig-felfegyverzett-rendorok-hoztak-szegedre-a-sissi-kiallitas-kollekciokat> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Sisi hajkoronájából is látható egy tincs a Móra-múzeum kiállításán. <https://szeged.hu/cikk/sisi-hajkoronajabol-is-lathato-egy-tincs-a-mora-muzeum-kiallitasan> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Megérkezett Szegedre az a ruhadarab, amelyben meggyilkolták Sisit.
<https://szeged365.hu/2021/06/08/megerkezett-szegedre-az-a-ruhadarab-amelyben-meggyilkoltak-sisit> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Hatezer látogatóval nyitott újra a Móra Ferenc Múzeum - Népszerű volt a Sisi-kiállítás.
<https://szeged365.hu/2021/06/27/hatezer-latogatoval-nyitott-ujra-a-mora-ferenc-muzeum-nepszeru-volt-a-sisi-kiallitas/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Óriásit ment a tegnap bezárt Sisi-kiállítás, 43 ezren látták. <https://szeged365.hu/2021/12/31/oriasit-ment-a-tegnap-bezart-sisi-kiallitas-43-ezren-lattak/> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Ma volt meg a Sisi-kiállítás 30 ezredik látogatója a Móra Ferenc Múzeumban.
<https://www.szegeder.hu/helyi/2021-10-13/ma-volt-meg-a-sisikiallitas-30-ezredik-latogatoja-a-mora-ferenc-muzeumban/6166e3be47d3c05287294d04> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Még mindig tud újat mutatni a Sisi-kiállítás. <https://szegedma.hu/2021/11/meg-mindig-tud-ujat-mutatni-a-sisi-kiallitas> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.
- Nemzetközi jelentőségű Sisi kiállítás nyílt a Móra Ferenc Múzeumban. <https://u-szeged.hu/sztechirek/2021-julius/nemzetkozi-jelentosegu> Utolsó letöltés: 2022. 03. 29.